

Een stille schreeuw.

(de recensie van een recensie)

Een vloer van grafstenen als collectief geheugen gekoppeld aan het netwerk van de slavenhandel. Slaven, jute, grafzerken, zwartwit contrasten, vleermuizen; krassen, scheuren en breuken uit het verleden. Een geschiedenis van ons eigen tekort, mislukkingen en halfslachtige pogingen tot herstel en reparatie. De tentoonstelling van Ibrahim Mahama (1987) in de Oude Kerk in Amsterdam voert me terug naar de lange tijd van ons koloniale verleden en de korte tijd mijn eigen leven.

Bijna vijftig jaar geleden verzamelde ik mijn eerste opnames met Afrikaanse muziek. De West Afrikaanse muziek had mijn voorkeur. Mali uiteraard en de lichte, vrolijke met tal van invloeden gekruide Ghanese highlife. Alles dacht ik erin terug te horen. De Afrikaanse ritmes die samen met de slaven de oceaan oversteken en zo de roots van de jazzmuziek vormen. De jazz die weer terugreist naar Afrika, onderweg nog wat invloeden uit de Caraïben opneemt en zich vermengt met elektrische gitaren en met het koper van de fanfare tot een geheel eigen moderne zeer levende Ghanese muziek. Wanneer ik vier decennia later, door het decor van deze muziek reis is de highlife uit de gloriejaren (1950 – 1980) onverminderd populair. De shared taxi van Elmina naar Cape Coast deel ik met twee dames en drie emmers verse vis. De slavenforten in beide plaatsen verschillen weinig van elkaar vanaf hun uitkijktorens kunnen de Nederlandse en Engelse militairen elkaar goed in de gaten houden. In mishandeling van hun slaven deden de rivalen niets voor elkaar onder. In beide forten vond de godsdienstbeleving en de slavenhandel letterlijk in hetzelfde gebouw plaats. De duivelse tweeling van dominee en koopman had met de slaven blijkbaar ook hun God op gesloten in de kerkers van het fort. De slavenforten langs de zuidkust behoren tot de oudste en grootste gebouwen van Ghana en zijn met hun wit gekalkte muren opvallend aanwezig. Iets dat niet gezegd kan worden van de lange route die de slaven vaak aflegden alvorens ze via deze forten verscheept werden naar Amerika of elders. In het noorden van Ghana rest ongeveer niets om ons te herinneren aan een zo belangrijk deel van onze menselijke geschiedenis. Alleen het landschap is indrukwekkend. Verspreid over *Pikwero Slave camp* staan grillige dode bomen. Hun knoestige takken reiken naar de hemel en hun schreeuw is bijna voelbaar.

De kunst van Ibrahim Mahama herinnerd ons aan dit koloniale verleden en de gevolgen daarvan. Mahama is de winnaar van de Prins Claus Prijs 2020 en vooral bekend om zijn kunstwerken van gerecyclede jute zakken die voor hem symbool staan voor de slechte kant van de globalisering. In de Oude Kerk in Amsterdam toont hij de installatie *Garden of Scars (tuin van litten)* die speciaal voor deze locatie is gemaakt. Deze tentoonstelling is uiterst actueel alleen al wanneer we kijken naar de moeizame discussie rond de Nederlandse excuses voor het slavernijverleden. De expositie is in vele media besproken in dit artikel vergelijk ik de recensie van Toef Jaeger in de NRC van 17 november 2022 (bijlage 1) met die van Evie Evans in het kunsttijdschrift *Metropolis M* nr. 5 van oktober – november 2022 (bijlage 2).

De recensie van Toef Jaeger in de NRC begint met een beschrijving van de installatie, daarna introduceert zij de kunstenaar en de relatie tussen de Oude Kerk in Amsterdam en het slavernijverleden. Jaeger lijkt zowel de installatie als de verbanden die gelegd worden positief te waarderen. Sterk vindt zij de relatie die gelegd wordt tussen het slavenforten in Ghana en de Oude Kerk in Amsterdam. Ook de opname van alledaagse gebruiksvoorwerpen in de installatie waardeert zij in eerste instantie positief. In haar beschrijving van de *zielloze vleermuizen* legt Jaeger ook in de taal een relatie met de zwarte bladzijde van het slavernijverleden. De recensie eindigt met een kritische kanttekening. Binnen het oeuvre van Mahama vindt Jaeger deze installatie een minder geslaagd kunstwerk. Het olielampje, een van de gebruiksvoorwerpen, die zij eerder positief

waardeerde, gaat bij herhaling vervelen. Toch zou deze herhaling ook kunnen worden gezien als *de banaliteit van het kwaad*, het is dodelijk saai, zit in onze alledaagse gebruiksvoorwerpen en woont in onszelf.

Het artikel in Metropolis M van Evie Evans houdt het midden tussen een recensie en een interview. Ook zij begint met een beschrijving van het kunstwerk, maar geeft in haar langere artikel meer achtergrondinformatie. Vervolgens gaat Evans in op een video over het maakproces die in de Oude Kerk getoond wordt. In de video verteld de kunstenaar over de alledaagse gebruiksvoorwerpen. Waar Jaeger saaiheid ziet, ziet de kunstenaar de stille getuigen van de wereldwijde koloniale handel. Een thema dat in meerdere van Mahama's kunstwerken terugkomt. In de video zien we de totstandkoming van de installatie, waarvoor niet alleen mallen van de grafstenen uit de Oude Kerk in Amsterdam zijn gebruikt, maar ook uit Fort Elmina en Fort Jamestown in Ghana.

Evans benoemt ook de sociale aspecten van Mahama's kunstenaarschap. Zo betreft hij de Ghanese gemeenschap in Tamale, waar hij woont en werkt bij de het maken van zijn installaties. Zelf vond ik deze uitweiding interessant en betekenisvol omdat het hier ook gaat om de rol van de kunstenaar als eenling of als onderdeel van een gemeenschap. Echter waar Evans verband legt met de Russische begraafplaats en de Russische/ Oost-Europese brutalistische architectuur in Tamale wordt haar tekst verwarrend. Met de conclusie van Evans heb ik eerlijk gezegd wat moeite. Aan het eind schrijft ze *what you see is what you get (...) and people can read their own meanings in it*. Dat lijkt hier echter juist niet het geval, alles in de installatie heeft juist een diepere betekenis, een olielampje of een stoel zijn niet zomaar een olielampje of stoel. De installatie van Mahama mag dan multi-interpretabel zijn maar is zeker niet vrijblijvend, we kunnen hier niet ongestraft onze eigen opvattingen in projecteren, wel ons eigen verhaal mee verbinden. De combinatie van interview en recensie is hier minder geslaagd. Het was beter geweest hiervan twee artikelen te maken. Wellicht ook geschreven door twee verschillende auteurs. Dan komt een nadere kennismaking met de kunstenaar en het verstrekken van achtergronden in een informerend interview te staan naast een opiniërende of kritische recensie.

Concluderend zou ik zeggen dat de recensie van Evie Evans soms verwarrend is en op punten ook onjuist lijkt. Een splitsing van interview en recensie zou de duidelijkheid ten goede komen. De recensie van Toef Jaeger zou aan kracht winnen met honderd à tweehonderd woorden meer aandacht voor de kunstenaar, winnaar van de Prins Clausprijs, en de sociale aspecten van zijn werk voor de gemeenschap in Tamale.